

ТЕТЯНА МІРОНОВА

**ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА МАНДРІВНОГО ФІЛОСОФА
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЗАСОБАМИ
СУЧАСНОГО ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА**

**A STUDY OF THE PHENOMENON
OF THE WANDERING PHILOSOPHER HRYHORII SKOVORODA
BY MEANS OF CONTEMPORARY VISUAL ART**

УДК 75.03:101Сковорода
DOI:10.31500/2309-8813.19.2023.294901

Тетяна Міронова
Кандидат мистецтвознавства,
директор Київської міської
галереї мистецтв «Лавра»
e-mail: info@mironova-gallery.com

Tatiana Mironova
PhD in Art,
Director
City Gallery “Lavra”
orcid.org/0000-0002-8847-1100

Анотація. В статті розглядається феномен мандрівного філософа часів українського бароко Григорія Сковороди та досліджується українська ментальність засобами актуальних художніх візій в рамках артпроекту «...І підіймайся!», присвяченого 300-річчю зі дня його народження. В проекті були представлені різні художні підходи до візуалізації обраних аспектів — від традиційного наративного до абстрактного. В статті продемонстровано, як проект розкрив важливі аспекти спадку мислителя та довів, що його ідеї можуть бути актуальними для розуміння сучасних питань і викликів, стимулюючи діалог між різними поколіннями та допомагаючи краще розуміти, як минуле може впливати на сучасні художні висловлювання та сприяти поглибленню обговорення важливих тем сьогодення через призму філософської спадщини Сковороди.

Ключові слова: мандрівний філософ, українське бароко, ментальність, художні візії, сучасне мистецтво, філософія Григорія Сковороди, ідентифікація культури, візуалізація концепцій.

Постановка проблеми. У жовтні 2022 року в Київській галереї «Лавра» був презентований масштабний артпроект «...І підіймайся!», присвячений 300-річчю зі дня народження видатного українського філософа Григорія Сковороди. Кураторками проекту виступили Юлія Нужина та Анастасія Гончаренко, директоркою — Тетяна Міронова. Проект об'єднав в залах художньої галереї дві окремі експозиції, що представили творчість відомих українських митців і роботи молодих художників.

Засобами сучасного мистецтва проект розглянув феномен мандрівного філософа часів українського бароко, який зумів побудувати всеосяжні, новаторські космічні роздуми на основі ментальності свого народу. Разом з тим за допомогою актуальних візій куратори намагалися дослідити, що ж є українською ментальністю, як проявляється вона не тільки у філософії одного з найвідоміших мислителів світу, а й в українському мистецтві, у творчості сучасних художників, у кожному українці сьогодні, незалежно від того, в якій країні чи частині світу він перебуває.

Звернення художників до доробку Сковороди є свідомим відродженням пошуків ідентичності української культури у XXI ст. Поетичний спадок філософа надихнув кураторів проекту на розробку концепції та знайшов поліфонічне відображення у творчості художників. Проект складався з двох частин: у першій експозиції під назвою «Сад божественних пісень» були представлені твори відомих мистців української «першої хвилі», що розмірковували над філософською і поетичною спадщиною Григорія Сковороди, а в частині «...І підіймайся!» творче переосмислення життєвого та творчого шляху філософа розглянуто крізь призму творчості молодих художників. Осмислюючи ідеї та ідеали просвітника, куратори та художники сформувавши в експозиції проекту той «сад самопізнання», що був створений Сковородою та є актуальним і дотепер.

Основні результати дослідження

I. «Сад божественних пісень»

Природа видима й невидима, макро- і мікрокосмос — теоретичні основи метафізичної поетичної збірки Григорія Сковороди «Сад божественних пісень», яка стала назвою першої частини проекту. Це візуалізація поезії та філософії Сковороди відомими українськими живописцями та скульпторами. Всесвіт, людина, душа — триєдність буття як основа національного культурного коду — розкриваються крізь знакові роботи метрів сучасного українського мистецтва: Анатолія Криволапа, Арсена Савадова, Віктора Сидоренка, Миколи Кривенка, Назара Білика, Олега Тістола, Олександра Клименка, Олександра Сухоліта, Петра Бевзи, Тіберія Сільваші.

Робота Арсена Савадова з фотопроекту «Ангели» наближує його творчі розвідки до філософської концепції самовивчення Г. Сковороди та «відкриває» експозицію чітким посиленням на романтичний живопис Арнольда Бьокліна. Художник повторює полемічний діалог із релігією та західною живописною традицією [2]. За влучним зауваженням В. Бурлаки, «артикулюється місія героїв художника, співвідносячись з культурним архетипом — “відпалими від бога” грішними ангелами. На світанку їх немов скинули з небес на безлюдне узбережжя. У цих зйомках впадає в око підкреслено романтичний антураж та декларативно бунтарське світосприйняття... <...> ...у виборі міфологічного героя все засноване на самосприйнятті, на особистій міфології» [2]. Авторка підкреслює, що «будь-який герой Савадова — гостровідчутна іпостась власного “Я”» [2].

Живописні твори, експоновані у білому залі, представили рефлексії сучасних художників на теоретичні розвідки Г. Сковороди як у фігуративному, так й у нефігуративному вигляді. Майстер абстрактних композицій Петро Бевза в полотнах «Сила» та «Синергія» досліджує ключові характеристики української ідентичності та кодів, які формують і посилюють колективну волю та були центральними у роздумах Сковороди. Роботи з циклу «Сапсани» втілюють рефлексію спільного буття — Війни і Любові, Єднання і Боротьби, Пермоги і Звитяги... Митець підкреслює, що також при створенні робіт звертався до джерел світової філософії та поезії: «...серед моїх еталонів був Данте, Гете і Шевченко, на яких я рівнявся». Твори діалогують із глядачами, наповнюють їх переможною енергією, зливаються у синергійному польоті до світла [11].

Глибоких роздумів щодо творчого процесу, постановки питання як до себе, так і до світу сповнені роботи лідера школи сучасної української неоабстракції Тіберія Сільваші. Сам художник характеризує свою творчість наступним чином: «Всяке мистецтво має свою світоглядну базу. Точка на білому папері має не меншу основу, ніж трактат з філософії або багатофігурна композиція. Фатум і мораль — частина розуміння людиною-художником свого місця у світі, соціумі і відповідальні взаємовідносини з ним. Ребус — ні! Він завжди має роз-

гадку, як і погане мистецтво. Це стосується і псевдо-інтелектуального мистецтва, яке не є ані мистецтвом, ані інтелектуальним продуктом» [12]. Такий підхід до процесу творіння може бути трактований як рефлексія на філософські роздуми Сковороди. Схожі думки викликає й живописна робота Олександра Клименка, який декларує в своїй творчості ідею створення нового ноосферно-космічного мистецтва — авангарду ХХІ століття, метою якого є просвіта та пробудження людства в дусі ідей всеєдності, соборності, загальнопланетарної етики [6]. Твори Сільваші та Клименка суголосні філософії Сковороди, який підкреслював необхідність постійного діалогу людини із самим собою та світом. Художники відтворюють цей діалог у своїй творчості, ставлячи питання щодо свого місця у світі та відповідальності за свій вибір.

Неочікуваними за технікою виконання, не притаманною для художниці-живописця, стали серії витинанок Наталії Корф-Іванюк «Культурний код». Кожний твір відображає окремий сюжет з історії та культури України. Одна з робіт — це портрет самого Сковороди. Українській ідентичності присвячені роботи Олега Тістола з серії «Ай-Петрі» — гірський пік як символ майбутньої перемоги України і повернення тимчасово окупованих територій до складу держави. Традиційні сюжети — український пейзаж та «Кінь» — представлені на виставці Анатолієм Криволапом, філософом та відлюдником, який звик працювати наодинці з собою [3]. Сам художник характеризує свій шлях словами «життя як подорож», таким чином діалогуючи зі способом життя Сковороди. За словами мистця, «народження художника — несподіване і некероване. Мистецька людина перебуває у творчому русі і їй потрібно відмовитися від осмислених розумом дій, оскільки мистецтво йде від інтуїції, а інтелект лише контролює і допомагає реалізувати».

Основою представленого живописного полотна Віктора Сидоренка з серії «Нульовий рік. Ідея Світла» стали експерименти художника з оптикою на теми прикордонних відчуттів між реальним та омріяним, фактичним і бажаним... Проводячи свого героя через психологічні досліди та перевтілення, Сидоренко готує його до того, що начебто ніколи не настає, — невідвратної зустрічі з собою. Ця робота — про забуту сьогодні людяність, про мистецтво комунікації та можливість дивитися на світ відкритим поглядом [9]. Як і Сковорода, випереджаючи тенденції розвитку модерного суспільства, майстер у своїй творчості осмислює формування нового людства, цінність поняття «людина» в епоху нових цифрових метавесвітів. «Художник так чи інакше завжди пише одну роботу. У мене ця робота пов'язана з персонажем, який з різним сенсом переходить із проекту у проект. Різниця між першою його появою та сучасною варіацією — величезна. Тоді він був пов'язаний з історичним тлом, а тепер він живе вже без нього», — говорить Віктор Сидоренко.

Куратори виставки доповнили експозицію роботами Олександра Ройтбурда з серії «Копії для підміни». Це саркастична відповідь художника на наклеп з боку влади Одеси щодо нібито заміни в художньому музеї оригіналів картин копіями, створеними його тодішнім директором. Роботи, написані в дусі супрематизму, художник називає випадковими, позаяк «через роботу в музеї немає часу, щоб створити точні копії, тому вони нагадують супрематичні алюзії». Проект є спробою засобами мистецтва виправдати наклеп та висміяти невинувдані звинувачення. Простір художньої творчості є синтезом трьох складових: суб'єкта — автора та його світосприйняття, об'єкта — існуючої дійсності навколо нього, контексту тих реалій, в яких він перебуває, та предмету — тих фрагментів дійсності, що переосмислюються мистцем в процесі художнього акту [8]. Твори Ройтбурда є авторським пошуком рішення проблеми через художній акт: вони втілюють ідею, що в пошуку сенсу і в мистецтві і в житті важливо дивитися глибше та переосмислювати те, що на перший погляд може здатися копії-

єю або випадковим об'єктом, що резонує з думками Сковороди про необхідність постійної саморефлексії.

В експозицію білого залу, крім живописних робіт, увійшли також скульптурні твори Владислава Волосенка, Дмитра Грека, В'ячеслава Притули, Олександра Сухоліта, Василя Одрехівського та керамічні роботи Юрія Мирка.

Увагу глядачів привертали бронзові скульптурні композиції Олександра Сухоліта, твори якого визначили особливості українського мистецтва останніх десятиліть. Роботи Сухоліта присвячені темі людини й складних філософсько-етичних пошуків форми та змісту [13]. Власне, як і Сковорода три століття тому, художник сьогодні веде аскетичний та закритий спосіб життя, а його теоретичне бачення творчості сповнене роздумів над сакральним та профаним у повсякденному бутті. Сучасне мистецтво є сферою, де обговорюються глибокі соціокультурні, духовні та філософські аспекти життя, і художник стає посередником між ними, спонукаючи до роздумів про сенс буття.

Філософським спрямуванням вирізняються роботи Юрія Мирка з керамічної майстерні «Gorn Ceramics». Представлені на виставці його твори «Adwaita» та «Gauranga», ніби древні колоси з острова Пасхи, наче «виринають» з-під підлоги галереї. Майстер дозволяє глині як матеріалу проявити себе на всіх етапах роботи, створюючи невимушені форми, немов би ці величезні голови створила сама природа, яка має змогу змінювати непорушне.

II. «...І підіймайся!»

«...І підіймайся!» — цитата з відомого вислову народного мислителя, що звучить як гасло буремного сьогоднішнього дня, стала головною ідеєю другої частини проекту. «Війна... зруйнований музей... понівечений пам'ятник, як сотні понівечених доль... І раптом, крізь дими згарищ, які заповнювали стрічку фейсбуку, луна, немов з небес, вислів Сковороди: "Облиш забобони, обмий совість, а потім одягу, залиш усі свої хиби і підіймайся!" Як вчасно, як впевнено, як гідно! Повезло нації, що має такого філософа, який точно знає, які слова потрібні його народу — народу, що твердо стоїть на землі. Бо українська ментальність — це мужність духу і мудрість думок, це єдність душі і тіла, високого і земного, це всевіт в тобі і ти у все-світі, це натхнення праці. Це світла мрія, яку пробуджують промені досвітніх вогнів, і вона, розправляючи крила, вільним птахом залітає далеко, аж до Чумацького шляху, яким йде мандруючий Григорій Сковорода. І поки мерехтить над нами Чумацький шлях, наша путь не закінчиться і завжди буде зоряною!» (з кураторського тексту. — Т. М.).

У другій частині виставки були представлені роботи в найрізноманітніших техніках і жанрах: відеоарт, фотографія, графіка, естамп, живопис, скульптура, інсталяція тощо. Але в усіх чітко прослідковується вплив ідей Григорія Сковороди. Молоді митці досліджують питання, пов'язані з ідентичністю, вірою та релігією, а також мандрами і подорожами. Багато робіт присвячено образу самого філософа, що свідчить про інтерес до його життя і творчості.

В контексті сучасної України, яка переживає складні випробування, зокрема російську навалу, багато молодих художників об'єктом свого творчого вираження обрали тему війни. Їхні роботи є способом віддати шану жертвам, висловити подяку військовим та підтримку всім постраждалим.

Філософський підтекст присутній в поліптиху Андрія Аксютова «Горизонти», перед яким художник встановив дерев'яний посох у вигляді спіралі з благословляючою рукою на верхів'ї (такий, як у Сковороди), аби кожен міг взятися за нього і уявити себе подорожуючим філософом, що провів у мандрах понад двадцять років. У своїх творах Сковорода вчить насолоджуватися моментами життя [14]: «...шукаємо щастя по сторонах, по віках, по станах. А

воно скрізь і завжди з нами, як риба у воді, так ми в ньому. Не шукай його ніде, коли не знайдеш скрізь. Воно преподібне до сонячного сіяння: відкрий тільки вхід йому в душу свою».

Схожу концепцію має живописна робота Ганни Криволап з серії «Міста. Серія складається з абстрактних зображень різних популярних міст світу і ніби відтворює «карту мандрів» філософа, який, долаючи внутрішні суперечності, прагнув в безперервних пошуках досягти гармонії. Мандрівна філософія підтримується також в абстрактному полотні Сергія Гая, у фігуративному живописі Ганни Верещаки та Юрія Денісенкова, а також в живописних роботах Олексія Іванюка з серії «Time».

Олексій Іванюк досліджує пейзаж та його трансформацію в контексті часу, поглиблено розглядаючи світ через призму часових координат. Спосіб зображення природи, де горизонт залишається незмінним, ніби розділяючи світ на «до» і «після», віддзеркалює філософський погляд на світ, яким бачив його Сковорода. Час — це фундаментальна структура Всесвіту, яка відображає певні послідовності подій, але заглиблюючись в темну безодню полотна, глядач ніби потрапляє в портал, де вже нема минулого та майбутнього. Бажання митця подолати обмеження часу схоже на віртуальну подорож, що запрошує відсторонитися від буденності та розглянути світ з іншої точки зору.

Духовні пошуки Сковороди йшли від його бажання зрозуміти глибину історії, природи та людського буття. Якщо асоціювати твори Ігоря Гнатива з серії «Геометрія життя» з ідеями Сковороди, то можна побачити, що обидва митці прагнуть донести до людей ідею найвищої цінності життя та нескінченності часу. «Альфа» і «Омега», що символізуються у творах Гнатива, відображають початок і кінець життя. Художник наголошує, що саме від нас залежить, яким змістом ми наповнюємо своє життя, так само, як і Сковорода вчив постійно вдосконалювати себе.

Різні аспекти життєвого шляху та подорожей філософа розкриває графічна серія Віталія Правдицького «Мандри. Присвята Григорію Сковороді». В ній представлений авторський погляд на ключові моменти життя філософа, які вплинули на формування його світосприйняття. Схожий контекст має й інсталяція Євгенії Коган «В лісі».

Філософія Сковороди, що є важливою частиною української культури і духовності, наголошує на важливості пошуку істини та самопізнання. Живопис Євгена Лапченка під назвою «Я хотів стати космонавтом, а у підсумку став космонавтом» — це сучасний твір про мрії і реальність, що, хоча й дотично, але можна пов'язати з ідеями філософа. Символічний образ космонавта ілюструє той шлях, яким людина проходить, мріючи досягти своєї мети. Герой — сучасний пошуковець духовних просторів, що прагне знайти своє місце в світі, але при цьому не втратити зв'язок з власними духовними цінностями.

Скульптор Ігор Гречаник у композиції «Послання Всесвіту» з циклу «Нові виміри» візуалізує, як людина надсилає у Всесвіт свої відчуття у вигляді емоційного енергетичного сплеску. Художник стверджує, що «відкриваючись безкінченності Всесвіту, ми розширюємо свої межі, розкриваючи крила сприйняття. Що ми сприймаємо у Всесвіті і яким буде наше послання, залежить від нас» (з особистого коментаря. — Т. М.). У творі Ігоря Гречаника відображено ідею того, що наша взаємодія зі Всесвітом визначається нашими власними діями та сприйняттям, розширюючи межі та розкриваючи нові горизонти свідомості.

Astian Rey в рамках проекту «Форма. Символ. Час» у представлених на виставці роботах «Sacred Clothes» глибоко розмірковує над символікою, що існує поза часом. Творчі пошуки художника спонукають до вивчення зв'язків між культурними кодами давніх цивілізацій і сучасним світом. Символи, зображені у творах Astian Rey, залишаються актуальними протягом століть і набувають нових значень у новому світосприйнятті. Роботи художника пробуджують інтерес до сакрального, метафізичного, що перебуває за межами звичайного,

раціонального. Як і Сковорода, художник запитує про істину та залишає глядачам можливість самим досліджувати життя та осмислювати сенс свого існування.

Для Сковороди як для барокової людини релігія відіграла надзвичайно важливу роль. Філософ осмислював життя через призму Святого Письма, навіть виділивши Біблію окремий світ. Під час мандрів Європою він познайомився з протестантизмом. Попри те, що теорія Сковороди будувалася навколо християнських засад, він згодом приймає аскетичний стиль життя [10]. Роздуми Сковороди щодо релігії приходять на згадку при погляді на роботи «Агнець. Відсутність» Святослава Подлевського та серії «Усвідомлення» Юлії Метеліної тощо.

Живопис Леоніда Багрія під назвою «Аскетизм (До світла)» суголосний філософії Григорія Сковороди, адже він був аскетом, прагнув до духовного піднесення та відчуження від матеріального світу, пропагував ідеї моральної чистоти та внутрішньої гармонії. Робота змальовує освітлене і духовно вдосконалене середовище, що асоціюється з пошуками духовної чистоти. Композиція полотна підкреслює ідею духовного піднесення та виходу до «світла» душі.

Живопис Крістіни Отчіч-Черняк з серії «Масштаби мислення. Шлях Божий» досліджує взаємозв'язок між духовним і матеріальним. Роботи художниці є спробою відобразити пошук духовного сенсу і розуміння Божественного в нашому житті. Використання комбінацій різних технік та текстур наочно ілюструє багатшаровість та складність відносин між сакральним і профаним.

В інсталяції «Норе/Надія» Валентина Левіна намагалася віднайти матеріальне втілення для почуття надії. Сковорода досліджував питання духовності та внутрішнього розвитку, в контексті якого надія є важливою складовою. Образ землі як джерела безкінечного переродження може бути сприйнятий крізь призму його філософії. Сковорода розглядав життя як вічний цикл переходу від фізичного до духовного і навпаки і саме цю ідею молода авторка намагалася віддзеркалити у своєму творі.

Скульптура Сергія Шауліса «State Nr. 1» — ще одна спроба візуалізації процесу самопізнання, пошуку ідентичності та саморефлексії, які були важливими для філософії Григорія Сковороди, адже через це людина знаходить своє місце в суспільстві та сенс життя. Скульптура відображає вічний пошук людиною своєї сутності, ілюструє невизначеність і складність цього процесу. Загалом нема точної формули самопізнання, але його можна досягти в процесі навчання та пошуку «сродної праці» — найбільш підходящого діла [10].

У серії Маші Шубіної «Self identification» художниця осмислює свою ідентичність через автопортрети, створюючи простір для саморефлексії. Шубіна належить до покоління, що формувалось на зламі століть, коли потрібно було активно шукати своє місце в житті. Після безлічі експериментів вона створила собі власний космос, в якому в кожного предмета є своє місце і значення. Це з любов'ю облаштоване предметне середовище, яке є основою для усіх її ідентичностей [7]. Роботи, показані на виставці, об'єднані мотто: «Безмежні можливості майбутнього дедалі сильніше й жорсткіше обмежують бажання сьогодення». Сковорода акцентував увагу на пошуках сенсу життя та самоідентифікації, Шубіна експериментує та розглядає світ крізь призму власного відображення. Обидва досліджують внутрішні стани і виражають їх у мистецьких формах, спілкуючись зі світом через творчість.

У живописних роботах Олександра Ляпіна під чудернацькими назвами «Чугайстери б'ються за Мавку» та «Кімната, якої нема. Кінь та потерчата» спостерігаємо відображення народного світогляду та містицизму. Професор П. Карлюк вказує, що «містицизм варто шукати в українському народному світогляді, базованому на індоєвропейській основі. У чомусь цей містицизм видається співзвучним буддизму... Чітка паралель простежується між тим, як

Сідхартха Гаутама (Будда) і Сковорода здобули найвищу істину. І один, і другий отримали її в результаті містичного осяяння, якому передували духовні пошуки... Збірка Сковороди іменується «Сад божественних пісень». Хоча образ саду мислитель міг узяти з Біблії чи античної філософії» [5]. Сцена в картині Ляпіна може символізувати пошуки істини та духовні стурбування, аналогічно до того, як Сковорода вперше отримав істину через містичне осяяння. Образ саду вказує на мету досягнення духовної рівноваги та внутрішнього прозріння. А датування твору 3017 роком, тобто на тисячоліття вперед, вказує на гру художника з часом та простором.

Сковорода є не тільки видатним мислителем, поетом, перекладачем і музикантом, його творчість — значуще явище саме української культури, важливий складник становлення та розвитку ідентичності народу. Творчість і життя Сковороди — це насамперед філософія українського персоналізму. Щоправда, теорія Сковороди може мати й набагато більше визначень: він — протагоніст і філософії серця, і філософії символічних форм, і філософії людини, і філософії життя [4, с. 9]. Григорій Сковорода досліджував, як людина може пізнати саму себе та досягти гармонії з природою, наголошуючи на цінності індивідуальності, а також акцентуючи на проблемах самопізнання, важливості особистого розвитку, самоідентифікації та внутрішнього росту.

Живописна робота Ангеліни Гафинець «Кімната художника» переносить глядача в особливе місце, де художник мислить, творить і споглядає світ навколо. Ця картина може бути інтерпретацією образу мандруючого філософа: «кімната художника» стає алегорією духовного простору, де художник відкриває світ власних думок та ідей. Ця робота через світ предметний запрошує глядача до інтимного спостереження за внутрішнім світом мислителя, який прокладав свою духовну стежку через самопізнання та творчість.

За переконанням Сковороди, для людини дуже важливе її оточення, культурне середовище, що допомагає розвиватися у різних напрямках. Проект Олеси Дворак-Гаалік «АРТтека» — це роздуми про людей, про ритми буденного, про будинки, міста, в яких ми мешкаємо, працюємо, відпочиваємо, про місця, де ми черпаємо нову інформацію. Ніхто не може змусити людину розвиватися — людина самостійно повинна усвідомити, що все в її руках, що треба розшукувати інформацію, аналізувати, робити висновки. Читати, слухати, дивитися, експериментувати — як без цього? Інформація систематизується, складається у теку, де книги — як коробки з інформацією, артоб'єкти, бібліотеки — як артцентри, як архітектурні символи, культурні центри міст. Кожен з нас пише свою книгу життя.

В експозиції проекту було представлено кілька оригінальних зображень Сковороди від сучасних митців. Віктор Мельничук, наприклад, представив його портрет у своїй традиційній манері — розмитого, розблюреного живопису. Знайомий всім з дитинства портрет філософа ледь упізнається на полотні. Відомо, що у віці близько 48 років Сковорода почав вести життя мандрівника. Загалом це не було чимось оригінальним. Мандрівні ченці, дяки були звичним явищем для тогочасної України. Помер Сковорода в статусі мандрівного філософа, залишивши після себе рукописи літературних творів, а також чималу епістолярну спадщину. На своїй могилі він заповідав написати: «Світ ловив мене, але не спіймав». Мислителю завдяки «незвичності» життєвого шляху вдалося лишити після себе різноманітні легенди. Зокрема, розповідалося, що він пройшов пішки майже всю Європу, мав дар пророцтва, лікував хвороби. Тому не стільки твори мислителя, скільки його легендарний образ давав можливість «обезсмертити» ім'я філософа [5]. Тож як світ намагався «ловити» Сковороду в різних легендах та реальних історіях, так і невловимий образ філософа на полотні, створений сучасним митцем, є розмитим і нечітким.

В триптиху «Сковорода» Андрій Дудченко відобразив загадковий та непередбачуваний характер Сковороди, який лишив по собі легенди і загадки, завдяки чому його ім'я назавжди залишилося в людській пам'яті та культурі.

Живопис Олега Катеринюка «Пастирь» спонукає глядача відчутти спокій і єднання з природою, що, за Сковородою, може бути джерелом мудрості та духовного збагачення.

Філософія Сковороди, зацентрована на ідеї гідності, свободи і національної ідентичності, пов'язується сучасними художниками із вторгненням росії в Україну. Центральною роботою експозиції «...І підіймайся!» стала інсталяція «Війна. Фонтан Сковороди» Антона Логова, яка показує наслідки вибуху в Музеї Сковороди в Харківській області та апелює до фактів жорстокого знищення росією культури в Україні. На цю тему художник створив малюнок, який доповнює інсталяцію: він зобразив момент вибуху в музеї, «коли прилітає Сковорода подивитись на це неподобство» (зі слів художника. — Т. М.).

Серія «Війна моїми очима» львівського художника Руслана Малеця передає його ставлення до війни в Україні та терористів, які вбивають українських дітей. Тема, за словами самого художника, для нього важка, пов'язана зі смертями, сумом і болем: «Не знаю, чи вона комусь зможе сподобатися і чи будуть прихильники. Звісно, що там зображені такі образи, що кожна людина й українець хотів би бачити так, як зараз воно є в роботі», — коментує він роботу «Путнікапут». Картини написані в стилі сюрреалізму акрилом та емалями на старих парканних дерев'яних дошках [15].

Фраза «Only now, Only never» з назви серії живопису Романа Михайлова «Лозунги: Only now, Only never» може бути інтерпретована як відображення філософської ідеї Сковороди про важливість моменту, що є застосуванням мудрості минулого для справедливого та гідного майбутнього. Моменту, який необхідно виразити та зафіксувати, особливо в контексті військового конфлікту та стрімкого часу.

Живописна серія Ірини Акімової «Мир та Війна» відображає дві різні реальності: мир і війну. Якщо в першій частині проекту реальність миру зафіксована в яскравих кольорах — ми бачимо спокійний пейзаж, наповнений енергією сонця, — то у другій частині мирний пейзаж перетворюється на сюрреалістичну композицію, де елементи «міксуються» і викликають відчуття тривоги.

Художниця Настя Діденко в серії робіт «Правило двох стін» зображує трагічні наслідки війни в Україні. Серія ілюструє поняття «правило двох стін», яке стосується певного «простору безпеки» між стінами в домі під час обстрілів. Малюнки будинків, створені художницею за допомогою простих, «дитячих» ліній, виглядають наївними. Це теплий образ дому, безпечного місця, що внаслідок військових дій трансформується, стає вразливим і фрагментарним. Будинки набувають антропоморфного характеру та постають перед глядачем як живі істоти, що поранені і закривавлені, демонструючи, як війна руйнує самі основи життя. Цей підхід можна співвіднести з ідеями Сковороди щодо важливості внутрішнього духовного розвитку в умовах, коли зовнішні події впливають на людину. Робота мисткині нагадує, як найважливіші аспекти нашого існування стають уразливими та змінюються в умовах війни.

В цьому ж контексті можна розглядати роботу Ольги Денисенко. На полотні видно не лише руйни будинків, а й складну мережу вулиць і будівель, що символізує внутрішню організацію і міць суспільства. За горизонтом — кордони ворога, які окутані темрявою, що вказує на його засліпленість і втрату контролю. Інсталяція заохочує думати про долю суспільства під час важких випробувань, про важливість не лише зовнішніх подій, а й внутрішнього перетворення, про яке розмірковував Сковорода і яке може відбуватися у складних обставинах в суспільстві загалом і в кожній особі окремо.

Привертали увагу глядачів об'єкти Дмитра Зазимка «Все буде Україна», «Хоппер», «BEEH bot — 01» та «К 22А», що ніби діалогували з філософськими роздумами Сковороди про майбутнє і необхідність долати ілюзії. Твір «Хоппер» зображує пейзажи війни, робота «BEEH bot — 01» аналізує вплив технологій та інновацій на сучасну війну, що ілюструє інтерес до реальності, «К 22А» символізує шлях, який обирає суспільство в пошуку розв'язань та долі, а «Все буде Україна» символізує віру в те, що в умовах війни і перетворень країна виживе і процвітатиме.

Мініатюрні скульптурні об'єкти Олександра Позднякова з серії «...І все проросте» поєднують у собі мистецтво та соціальний підтекст. Художник використовує уламки військової техніки та гільзи від зброї, перетворюючи їх на майже ювелірні вироби, втілюючи в роботах філософські роздуми про війну та мистецтво, що дотично до поглядів Григорія Сковороди, який наголошував на важливості сприйняття та розуміння символів, а також на відкритості до нових ідей та можливостей.

Відеоробота Андрія Сидоренка під назвою «Гра без правил» також навіює паралелі з роздумами Григорія Сковороди. Саме поняття «гри без правил» основане на ідеях про природу людської свободи та відповідальності за власні вчинки. Автор шляхом мови відео розмірковує над тим, що в сучасному світі існують правила, які суперечать істинній природі людини, і він ніби закликає до гри, яка виходить за межі цих правил. Така гра суголосна ідеї Сковороди про необхідність відкритого дослідження внутрішнього «Я» та духовного розвитку.

Висновки. Артпроект «...І підіймайся!» в Київській галереї «Лавра» розглядав феномен української культури та національної ідентичності через призму спадщини видатного мислителя Григорія Сковороди. Куратори глибоко дослідили її вплив на сучасне мистецтво. Художники звернули увагу глядача до поглядів Сковороди, до пошуків відповідей на актуальні питання сьогодення. Виставка стала платформою для діалогу між минулим і теперішнім, відкриваючи нові способи сприйняття філософських ідей та цінностей, які мають важливе значення в нинішньому культурному контексті. Проект допоміг митцям та глядачам краще зрозуміти, як минуле може впливати на художні висловлювання та сприяти пошуку власного місця в цьому світі. Виставка об'єднала творчість відомих і молодих митців, які висвітлили різні аспекти філософської спадщини Сковороди, створила «сад самопізнання», який був заснований мислителем і залишається актуальним й до сьогодні. Проект розкрив важливі аспекти теоретичного спадку філософа в контексті сучасного мистецтва і суспільства, стимулюючи діалог між різними поколіннями і сприяючи поглибленню обговорення важливих тем крізь призму філософського надбання Сковороди.

Література

1. Арсен Савадов. Ангели: серія фотографій. 1997–1998 // Дослідницька платформа Pinchuk Art Centre. Дата оновлення 17.09.2021. URL: <https://archive.pinchukartcentre.org/works/arsen-savadov-1997-1998-angeli-seriya-fotog> (дата звернення: 21.10.23).
2. Бурлака В. «Стаффаж» символіческого в фотопроектах Арсена Савадова — имплантация искусства в тело реальности // Art Ukraine. Дата оновлення 24.03.2015. URL: <https://artukraine.com.ua/a/staffazh-simvolicheskogo-v-fotoproektakh-arsena-savadova--implantaciya-iskusstva-v-telo-realnosti/> (дата звернення: 21.10.23).
3. Дусан Ю. Анатолій Криволап: «Не варто викидати найменші прояви емоцій на полотні і вважати це шедевром» // Високий замок. Дата оновлення 02.07.2013. URL: <https://wz.lviv.ua/interview/123371-anatolii-kryvolap-ne-var-to-vykydaty-naimenshi-proiavy-emotsii-na-polotno-i-vvazhaty-tse-shedevrom> (дата звернення: 21.10.23).

4. Єрмоленко А. Практична філософія Григорія Сковороди у світлі нашого досвіду // *Філософська думка*. 2022. № 4. С. 7–26. DOI: 10.15407/fd2022.04.07
5. Карлюк П. «Незвична» філософія Григорія Сковороди // Національний університет «Острозька академія». Дата оновлення 22.11.2012. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1> (дата звернення: 21.10.23).
6. Клименко А. Новый ноосферно-космический авангард: [манифест] // Alexander Klymenko: [официальный сайт]. Дата обновления 08.06.2019. URL: <https://klymenko.com/ru/homepage/> (дата обращения: 21.10.23).
7. Маша Шубіна. Lost & Found Material// The Naked Room Gallery. Дата оновлення 07.2022. URL: <https://www.thenakedroom.com/show/lost-and-found-material> (access date 21.10.23).
8. Новая выставка Александра Ройтбурда «Копии для подмены» // L'Officiel. Дата обновления 08.10.2018. URL: <https://officiel-online.com/lifestyle/novaja-vystavka-aleksandra-rojtburda-kopii-dlia-podmeny/> (дата обращения: 21.10.23).
9. «Нульовий рік. Ідея світла» Віктора Сидоренка // Антиквар. Дата оновлення 06.12.2021. URL: <https://antikvar.ua/ideya-svitla-viktora-sydorenka/> (дата звернення: 21.10.23).
10. Папинок В. Григорій Сковорода. Безсмертна філософія та пошук ідентичності // Я журналіст. Дата оновлення 03.01.2023. URL: <https://ij.ogo.ua/ya-zhurnalist/grigoriy-skovoroda-bezsmertna-filosofiya-ta-poshuk-identichnosti/> (дата звернення: 21.10.23).
11. Катаева М. Київський художник створив новий символ української ідентичності // *Вечірній Київ*. Дата оновлення 09.10.2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72463/> (дата звернення: 21.10.23).
12. Рублевська Р. Art Now: Тіберій Сільваші. Про філософський живопис, безжальну ринкову систему та кризу антропоцентризму // *Art Ukraine*. Дата оновлення 26.10.2018. URL: <https://artukraine.com.ua/a/art-now--tiberiy-silvashi-pro-filosofskiy-zhivopis-bezzhalnu-rinkovu-sistemu-ta-krizu-antropocentrizmu/> (дата звернення: 21.10.23).
13. Склярєнко Г. «Форма, що дихає»: Олександр Сухоліт // *Your Art*. Дата оновлення 24.02.2021. URL: <https://supportyourart.com/stories/forma-shho-dyhaye-oleksandr-suholit/> (дата звернення: 21.10.23).
14. Чубенко Т. П'ять цитат Григорія Сковороди — Полтавщина готується відзначити його 300-річчя // *Зміст*. Дата оновлення 11.06.2021. URL: <https://zmist.pl.ua/news/pyat-czytat-grigoriya-skovorody-poltavshyna-gotuyetsya-vidznachaty-jogo-300-richchya> (дата звернення: 21.10.23).
15. Шевчук К., Поробок С. «Путінкапут»: художник з Хмельниччини створює картини на парканних дошках // *Суспільне Хмельницький*. Дата оновлення 14.11.2022. URL: <https://suspilne.media/khmelnyskiy/316136-putinkaput-hudoznik-z-hmelniccini-stvorue-kartini-na-parkannih-doskah/> (дата звернення: 21.10.23).

References

1. Arsen Savadov. *Anhely: seriia fotohrafii*. 1997–1998. (2021, September 17). [Arsen Savadov. *Angels: A Series of Photographs*. 1997–1998]. *Pinchuk Art Center Research Platform*. Retrieved from <https://archive.pinchukartcentre.org/works/arsen-savadov-1997-1998-angeli-seriya-fotog> [in Ukrainian].
2. Burlaka, V. (2015, March 24). “Staffazh” simvolicheskogo v fotoproektah Arsena Savadova — implantaciya iskusstva v telo realnosti [“Staffage” of the Symbolic in Arsen Savadov’s Photographic Projects: Implantation of Art in the Body of Reality]. *Art Ukraine*. Retrieved from

<https://artukraine.com.ua/a/staffazh-simvolicheskogo-v-fotoproektakh-arsena-savadova--implantaciya-iskusstva-v-telo-realnosti/> [in Russian].

3. Dusan, Y. (2013, July 2). Anatolii Kryvolap: “Ne varto vykydaty naimenshi proiavy emotsii na polotno i vvazhaty tse shedevrom” [Anatolii Kryvolap: “You Shouldn’t Throw the Slightest Manifestation of Emotion Onto the Canvas and Consider It a Masterpiece”]. *Vysoky zamok*. Retrieved from <https://wz.lviv.ua/interview/123371-anatolii-kryvolap-ne-var-to-vykydaty-naimenshi-proiavy-emotsii-na-polotno-i-vvazhaty-tse-shedevrom> [in Ukrainian].

4. Yermolenko, A. (2022). The Practical Philosophy of Hryhorii Skovoroda in the Light of Our Experience. *Philosophical Thought*, 4, 7–26. DOI: 10.15407/fd2022.04.07 [in Ukrainian].

5. Karliuk, P. (2012, November 22). “Nezvychna” filosofiia Hryhoriia Skovorody [The “Unusual” Philosophy of Hryhorii Skovoroda]. *National University of Ostroh Academy*. Retrieved from <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1> [in Ukrainian].

6. Klymenko, A. (2019, June 8). New Noospheric Avant-Garde: [Manifesto]. *Alexander Klymenko*: [official website]. Retrieved from <https://klymenko.com/en/home/> [in Russian and English].

7. Masha Shubina. Lost & Found Material (2022, July). *The Naked Room Gallery*. Retrieved from <https://www.thenakedroom.com/show/lost-and-found-material> [in Ukrainian].

8. Novaya vystavka Aleksandra Rojtburda “Kopii dlya podmeny.” (2018, October 8). [Oleksandr Rojtburd’s New Exhibition *Copies for Swap*]. *L’Officiel*. Retrieved from <https://official-online.com/lifestyle/novaja-vystavka-aleksandra-rojtburda-kopii-dlia-podmeny/> [in Russian].

9. “Nulovy rik. Ideia svitla” Viktora Sydorenka (2021, December 6). [Year Zero. The Idea of Light by Viktor Sydorenko]. *Antikvar*. Retrieved from <https://antikvar.ua/ideya-svitla-viktora-sydorenka/> [in Ukrainian].

10. Patynok, V. (2023, January 3). Hryhorii Skovoroda. Bezsmertna filosofiia ta poshuk identychnosti [Hryhoriy Skovoroda. Immortal Philosophy and the Search for Identity] // *Ya zhurnalist*. Retrieved from <https://ij.ogo.ua/ya-zhurnalist/grigoriy-skovoroda-bezsmertna-filosofiya-ta-poshuk-identychnosti/> [in Ukrainian].

11. Kataieva, M. (2022, October 9). Kyivskiy khudozhnyk stvoryv novyi symbol ukrainskoi identychnosti [Kyiv Artist Creates a New Symbol of Ukrainian Identity]. *Vechirnyi Kyiv*. Retrieved from <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72463/> [in Ukrainian].

12. Rublevska, R. (2018, October 26). Art Now: Tiberii Silvashi. Pro filosofskiy zhyvopys, bezzhalnu rynkovu systemu ta kryzu antropotsentryzmu [Art Now: Tiberius Silvashi. On Philosophical Painting, the Ruthless Market System and the Crisis of Anthropocentrism]. *Art Ukraine*. Retrieved from <https://artukraine.com.ua/a/art-now--tiberiy-silvashi-pro-filosofskiy-zhyvopys-bezzhalnu-rinkovu-sistemu-ta-kryzu-antropocentryzmu/> [in Ukrainian].

13. Sklyarenko, H. (2021, February 24). “Forma, shcho dykhaie”: Oleksandr Sukholit [“A Breathing Form”: Oleksandr Sukholit]. *Your Art*. Retrieved from <https://supportyourart.com/stories/forma-shho-dyhaye-oleksandr-suholit/> [in Ukrainian].

14. Chubenko, T. (2021, June 11). Piat tsytat Hryhoriia Skovorody — Poltavshchyna hotuietsia vidznachaty yoho 300-richchia [Five Quotes by Hryhorii Skovoroda — Poltava Region Prepares to Celebrate His 300th Anniversary]. *Zmist*. Retrieved from <https://zmist.pl.ua/news/pyat-czytat-grygoriya-skovorody-poltavshchyna-gotuyetsya-vidznachaty-jogo-300-richchya> [in Ukrainian].

15. Shevchuk, K. & Porobok, S. (2022, November 14). “Putinkaput”: khudozhnyk z Khmelnychchyny stvoriue kartyny na parkannykh doshkakh [“Putinkaput”: An Artist From Khmelnytskyi Creates Paintings on Fence Boards]. *Suspilne Khmelnytskyi*. Retrieved from <https://suspilne.media/khmelnytskyiy/316136-putinkaput-hudoznik-z-hmelniccini-stvorue-kartyna-parkannykh-doskakh/> [in Ukrainian].

TATIANA MIRONOVA

**A STUDY OF THE PHENOMENON
OF THE WANDERING PHILOSOPHER HRYHORII SKOVORODA
BY MEANS OF CONTEMPORARY VISUAL ART**

Abstract. The article examines the phenomenon of the traveling philosopher of the Ukrainian Baroque epoch Hryhoriy Skovoroda and examines the Ukrainian mentality by means of current artistic visions within the framework of the art project “...And rise!”, dedicated to the 300th anniversary of his birth. The project presented various artistic approaches to the visualization of selected aspects — from traditional narrative to abstract. The article demonstrates how the project revealed important aspects of the thinker’s legacy and proved that his ideas can be relevant for understanding contemporary issues and challenges, stimulating dialogue between different generations and helping to better understand how the past can influence contemporary artistic expressions and contribute to deepening the discussion of important contemporary topics through the prism of Skovoroda’s philosophical heritage.

Keywords: traveling philosopher, Ukrainian baroque, mentality, artistic visions, contemporary art, philosophy of Hryhoriy Skovoroda, identification of culture, visualization of concepts.